

ПОЗИКОВИЙ КАПІТАЛ ЯК СКЛАДОВА КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: МІСЦЕ ТА БУХГАЛТЕРСЬКА ПРИРОДА

Проаналізовано та обґрунтовано сутність та бухгалтерську природу позикового капіталу та визначено його місце в складі капіталу підприємства

Постановка проблеми. Процес розвитку підприємств супроводжується залученням значних фінансових ресурсів, що пов'язано з використанням різноманітних видів капіталу – власного, позиченого, залученого та вимагає подальшого вдосконалення бухгалтерського обліку їх формування і руху.

Інфляційні процеси, зростання фінансових ризиків, загострення конкурентної боротьби спонукає підприємців шукати ефективні джерела фінансування та мінімізувати ризик його розміщення і виникнення. Економічним пріоритетом підприємницької діяльності стало підвищення ринкової вартості підприємства за рахунок не тільки власного, але й залученого капіталу. Це означає, що вартість та ефективність використання капіталу дедалі більше набуває пріоритетного значення серед показників фінансового стану підприємства. Капітал як джерело фінансування активів стає однією з стратегічних цілей управління та важливим об'єктом бухгалтерського обліку. Ефективне управління капіталом неможливе без подальшого вдосконалення методології і організації бухгалтерського обліку, оскільки його дані є не тільки інформаційним матеріалом, але й базою господарського контролю та аналізу. Вищезазначене набуває особливої актуальності у зв'язку з потребою значного залучення позикового капіталу для прискорення темпів розвитку підприємств та економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування позикового капіталу знайшли відображення в працях багатьох вчених: українських – І.А. Бланка, Т.В. Давидюк, І.В. Замули, С.Ф. Легенчука, Г.О. Кузнецової, Г.П. Ляшенко, О.О. Суярової; а також зарубіжних – М.А. Крестина, В. Лексиса, Н.В. Наумової, Б.И. Герасимова, Л.В. Пархоменко, К.Ю. Циганкова.

Незважаючи на значні напрацювання, здійснені вченими, зазначимо, що питанням місця позикового капіталу в складі капіталу підприємства та його бухгалтерської природи приділяється недостатньо уваги. Крім того, серед дослідників немає єдиної позиції, щодо сутності позикового капіталу. Тому дані проблемні питання потребують детальних досліджень.

Метою дослідження є уточнення сутності капіталу підприємства та його основних складових, а також обґрунтування місця позикового капіталу в складі сукупного капіталу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Природа та сутність капіталу привертала увагу науковців протягом багатьох століть. Крім того, одним з беззаперечних тверджень сучасної підприємницької діяльності є визначення того, що капітал – це важлива складова успіху будь-якого бізнесу та діяльності, орієнтованої на довгострокове економічне зростання. Тому, на думку дослідників [8; 38, с. 39], безпосередньої уваги керівників підприємств потребують питання розробки та реалізації ефективної стратегії фінансування підприємницької діяльності, в якій центральне місце посідає проблема ефективного управління формуванням і функціонуванням капіталу.

Капітал – одне з основних понять бухгалтерського обліку, оскільки капітал є елементом фінансової звітності, і визначальним показником, який найповніше і всебічно характеризує фінансові можливості будь-яких суб'єктів підприємницької діяльності, що дозволяє співставляти показники їх діяльності. Як стверджує в дисертації К.Ю. Циганков: "капітал є єдиним родовим поняттям для всіх статей бухгалтерської звітності: активів і зобов'язань, прибутків і збитків, доходів і витрат тощо. Це поняття відображає суть економічної діяльності взагалі, і бізнесу зокрема. Визначати всі статті балансу через активи неможливо. Так, прибуток (фінансовий результат) може зрости при зменшенні активів, а

може зменшитися при їх збільшенні. Прибуток, як і всі інші статті балансу, можна визначити, причому легко і просто, тільки через капітал" [37, с. 74-75].

Таким чином, капітал задовольняє два економічні критерії предмету бухгалтерського обліку: критерій змістового наповнення і критерій визначення статей балансу підприємства.

Побудова ефективної системи управління підприємства неможлива без розуміння суті та складу капіталу. З метою узагальнення сутності поняття "капітал", зауважимо, що у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі відображено достатню кількість різних підходів до визначення поняття "капітал". Але при загальній схожості понять вони мають відмінності.

Як зазначає О.О. Суярова [33, с. 211], існують три основні концепції розуміння поняття "капітал". По-перше, капітал вивчається як частина багатства, що становить сукупність засобів виробництва. По-друге, капітал розглядається як суспільні відносини, тобто як вартість, що приносить додану вартість. По-третє, капітал є сукупним вираженням усіх факторів виробництва [33, с. 212]. Що стосується позиції інших науковців, щодо сутності капіталу зазначимо, що К. Маркс [22] під капіталом розумів "ту частину суспільного багатства, яка використовується підприємцями для отримання прибутку, під прибутком – приріст капіталу". Більшість американських економістів використовують слово капітал у вузькому сенсі. Так, на думку К. Макконелла і С. Брю [21, с. 37]: "Капітал, або інвестиційні ресурси, охоплює всі виробничі засоби виробництва, тобто всі види інструментів, машини, обладнання, транспортні засоби і збутову мережу, використані у виробництві товарів і послуг і доставці їх кінцевому споживачеві". Аналогічним чином трактує капітал П. Самуельсон і В. Нордхаус [26, с. 72]: "Економіка промислово-розвинених країн використовує велику кількість будівель, техніку, комп'ютерів і так далі. Всі подібні ресурси називаються капіталом. Капітал – це виробничий чинник виробництва, ресурс тривалого користування, який сам по собі є продуктом економіки". В. Лексис стверджує, що капітал в господарському сенсі, чи об'єктивний капітал складається з сукупності речових благ, які слугують для виробництва. Сутність окремого господарського капіталу полягає в праві розпорядження об'єктивними капітальними благами, якими володіють окремі особи в силу права власності на ці блага. Гроші та грошові вимоги утворюють втілення цієї власності, які використовуються для отримання прибутку, називаються капітал [19, с. 30]. В бухгалтерському словнику під редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця зазначено, що капітал – вартість, що створює додану вартість; загальна вартість активів будь-якої особи за вирахуванням її зобов'язань (чиста вартість); сукупні ресурси, що використовуються в підприємстві; початкова сума коштів, призначених для здійснення підприємницької діяльності [7, с. 84].

Як зазначають доценти Т.В. Давидюк, С.Ф. Легенчук, І.В. Замула "основна перевага капіталу полягає в єдності його різних форм, незупинному розвитку, ефективному відтворенні. Капітал як економічна категорія представляє собою відносини між суб'єктами власності з приводу раціонального використання сукупності матеріальних і нематеріальних факторів виробництва, робочої сили, інтелектуального потенціалу працівників, фінансового капіталу з метою відтворення себе як економічної системи, створення конкретної користі (товарів, послуг), необхідного доходу на основі уособленого економічного інтересу" [8, с. 88].

Обґрунтування сутності капіталу ускладнюється наявністю багатьох класифікаційних ознак та видів капіталу. Проаналізувавши ряд літературних джерел ми згрупували результати в таблицю 1.

Таблиця 1. Підходи до класифікації капіталу*

№	Вид	Автор												
		Лозевский Л.Ш., Раїзберг Б.А. [31]	Велчко В.В. [5]	Кадырова Н.Н. [13]	Поддєрьогін А.М. [35]	Черемьсова Т.А.	Буярова С.М., Гук Н.М. [4]	Бровкова О.Г., Марлінченко О.В. [3]	Суярова О.О. [33]	Лященко Г.П. [20]	Наумова Н.В., Герасимов Б.И. [24]	Бочаров В.В., Леонтьев В.Е. [2]	Бланк І.А. [1]	
Класифікаційна ознака**														
1	Авансовий											ЦВ		
2	Акціонерний			ОПФ	ОПФ	ФВ	ОПФ	ОПФ	ОПФ	ОПФ		ОПФ		
3	Банківський											ЦВ		
4	Безризиковий											СР		
5	Венчурний											ОПФ		
6	Викупний											ЦВ		
7	Випущений					ВіС								
8	Виробничий			ЦВ	ПК	ПК	ЦВ/ПК	ЦВ/ПК	ЦВ	ЦВ/ПК	ЦВ/ПК	ЦВ		
9	Високоризиковий											СР		
10	Власний		ДФ	ПП	ПП	ДФ	ПП		ПП	ПП	ПП	ФВ		
11	Внутрішній											ДЗ		
12	Вторинний											ЕВ		
13	Гнучкий	СМ										СМ		
14	Грошовий		ФІ		ФІ/ПК	ПК	ПК	ПК	ФІ/ПК	ПК	ФІ/ПК	ФІ	НМФ	
15	Державний			ФВ/ДЗ	ФВ	ФВ	ФВ	ФВ	ФВ	ФВ	ФВ	ПП		
16	Довгостроковий											ТВ	ТВ	
17	Донорський											ЦВ		
18	Закріплений	СМ										СМ		
19	Залучений					ДФ						ПП		
20	Змішаний			ФВ							ФВ			
21	Зовнішній												ДЗ	
22	Імобілізований											ОПФ		
23	Інвестиційний					ЦВ						ЦВ	ЦВК	
24	Індивідуальний			ОПВ	ОПФ		ОПФ	ОПФ	ОПФ	ОПФ			ОПФ	
25	Інноваційний					ЦВ								
26	Іноземний			ДЗ	ДЗ	ДЗ						ДЗ	ДЗ	НП
27	Капітал розвитку											СР		
28	Капітал-біженець											СР		
29	Короткостроковий											ТВ	ТВ	
30	Кредитний							ЦВК					ЦВК	
31	Легальний					ПФ	ПФ		ПФ	ПФ	ПФ		ПФ	
32	Матеріальний			ФІ	ФІ	ФІ	ФІ		ФІ/З	ФІ	ФІ	ФІ	НМФ	
33	Національний				ДЗ	ДЗ	ДЗ		ДЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ	НП	
34	Нематеріальний			ФІ	ФІ	ФІ	ФІ		ФІ/З	ФІ	ФІ	ФІ	НМФ	
35	Неоплачений					ВіС								
36	Непрацюючий			ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	
37	Низькоризиковий												СР	
38	Номинальний					ВіС								
39	Оборотний			ОІ	ОІ	СП	ОІ			ОІ	ОІ	ОІ	ОІ	
40	Оплачений					ВіС								
41	Основний			ОІ	ОІ	СП	ОІ		ОІ	ОІ	ОІ	ОІ		
42	Пайовий			ОПВ	ОПФ	ФВ	ОПФ	ОПФ	ОПФ	ОПФ			ОПФ	
43	Первинний											ЕВ		
44	Підприємницький							ЦВК						
45	Позиковий		ДФ	ПП	ПП	ДФ	ПП			ЦВ		ПП	ФВ	
46	Позичковий			ЦВ	ЦВ		ЦВ	ЦВ	ЦВ	ПП	ПП	ЦВ		
47	Працюючий			ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	ХВ	
48	Приватний			ФВ	ФВ	ФВ	ФВ		ФВ	ФВ	ФВ	ФВ	ПП	
49	Продуктивний				ЦВ									
50	Реальний												СВ	
51	Реінвестований			ХВВ	ХВВ	ХВВ	ХВВ/ДЗ		ХВВ	ХВВ	ХВВ	ХВВ		
52	Ризиковий											СР		
53	Семенний											СР		
54	Середньоризиковий												СР	
55	Спекулятивний			ЦВ	ЦВ		ЦВ	ЦВ	ЦВ	ЦВ	ЦВ	ЦВ		
56	Спільний					ФВ								
57	Споживаний			ХВВ	ХВВ	ХВВ	ХВВ		ХВВ	ХВВ	ХВВ	ХВВ		
58	Тінювий					ПФ	ПФ		ПФ	ПФ	ПФ		ПФ	
59	Товарний				ПК	ПК	ПК	ПК	ПК	ПК				
60	Трудовий											ЦВ		
61	Фіктивний											ЦВ		
62	Фінансовий					ФІ	ФІ			ОІ			НМФ	
63	Фінансового сектору												СВ	

* Джерело: власна розробка автора на основі аналізу літературних джерел

**Примітка: умовні позначення

ДФ – за джерелами формування;	ВіС – за випуском і сплатою
З – за змістом;	ЕВ – за етапами використання;

НП – за національною приналежністю;	НМФ – за натурально-майновою формою;
ОПФ – за організаційно-правовою формою;	ОІ – за об'єктами інвестування;
ПП – за приналежністю підприємству;	ПК – за процесом кругообігу в господарській діяльності;
СВ – за сферою використання.	ПФ – за правовими формами;
СП – за способом перенесення вартості	СМ – за ступенем мобільності;
ТВ – за терміном використання;	СР – за ступенем ризику;
ФІ – за формами інвестування;	ФВ – за формою власності;
ХВВ – за характером використання власниками;	ХВ – за характером використання;
ЦВК – за цілями вкладання	ЦВ – за цілями використання;

Проаналізувавши результати групування зазначимо, що існування такої кількості класифікаційних ознак та видів капіталу (при узагальненні інформації ми не брали до уваги підвиди капіталу) не дозволяє сформувати чітку систему облікового відображення капіталу підприємства на рахунках бухгалтерського обліку. Ще одним проблемним питанням є виділення одного виду капіталу за різними класифікаційними ознаками, що ускладнює теоретико-економічне узагальнення даної категорії. Тому, виходячи з вищевказаного, можемо зазначити, що капітал підприємства можна розглядати з:

1. економічної точки зору (сукупність всіх ресурсів, які є джерелом доходів);
2. облікової (інтерес власників до чистих активів підприємства, які розраховуються як різниця між

активами та зобов'язаннями) і 3. обліково-аналітичної точки зору. Вона визначає капітал як сукупність ресурсів, які характеризуються одночасно з двох сторін: з боку сфер використання (капітал приймає фізичну форму) та з боку джерел формування (звідки отримано капітал та чий він). Відповідно. Виділяють два взаємопов'язані різновиди капіталу: активний і пасивний капітал. Активний капітал – це виробничі потужності підприємства. Пасивний капітал – це джерела формування капіталу, з яких сформовано активи.

Тому, на нашу думку сутність капіталу підприємства, з точки зору обліково-аналітичного аспекту, можна узагальнити на рис. 1.

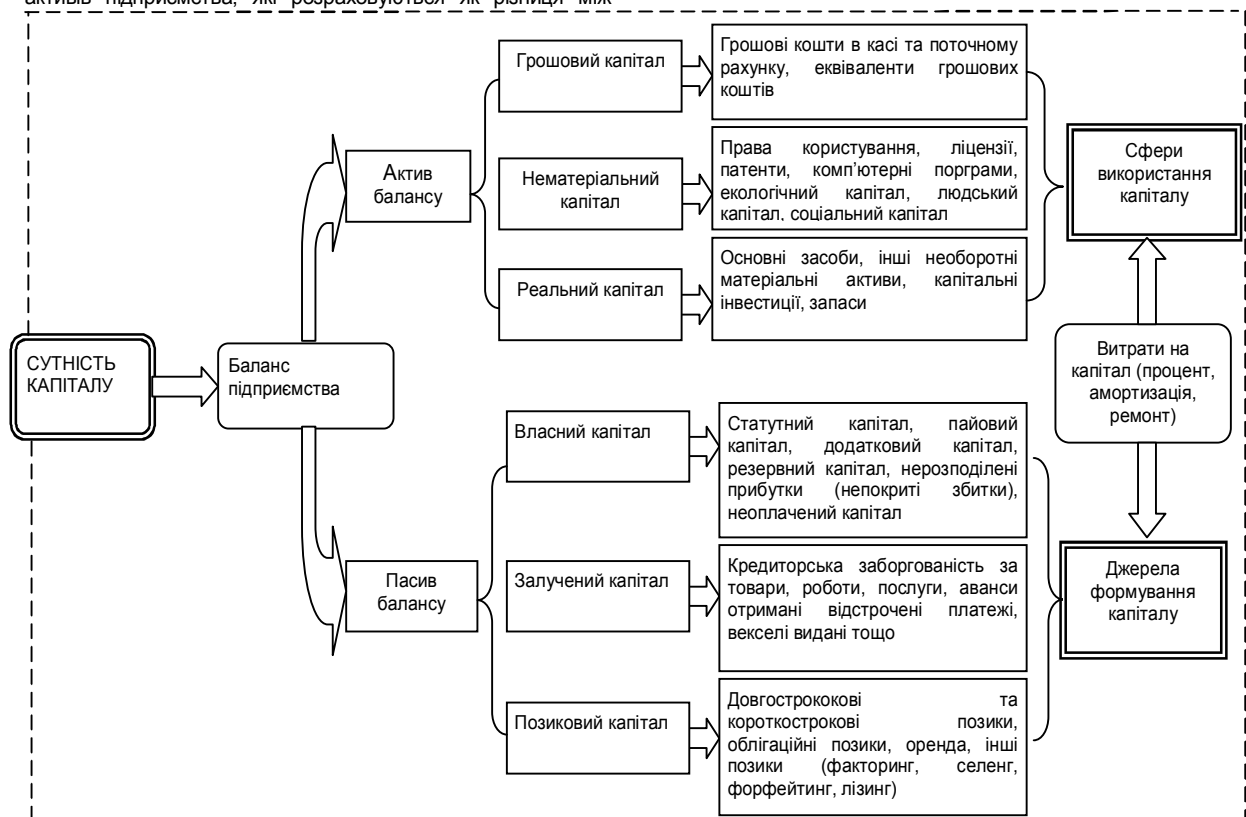

Рис. 1. Зміст категорії "капітал" з точки зору бухгалтерського обліку*

*Джерело: власна розробка автора

Зазначимо, що в працях окремих науковців є дискусія щодо ототожнення залученого капіталу та позикового. Проте, ми вважаємо, що залучений капітал, до складу якого належить короткострокова кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги), по заробітній платі і сплаті податків не належить до позикового капіталу, оскільки організація не платить за неї відсотки і вона є наслідком поточних операцій протягом року, тоді як розрахунок вартості капіталу проводиться на рік для прийняття довгострокових рішень. Що стосується авансів, отриманих від покупців (замовників) і поточної кредиторської заборгованості у вигляді відстрочок платежів, наданих постачальниками і підрядниками, векселів виданих тощо, такі статті, як і статті заборгованості за виплатами заробітної плати, не можна кваліфікувати як позиковий капітал. Поточні зобов'язання переважно становлять пасивний еквівалент коштів в обороті, тобто розглядаються як загальноекономічна

категорія. Тобто, вважаємо за доцільне виділяти окремо власний, позиковий та залучений капітал.

Отже, проаналізувавши позиції різних науковців, щодо характеристики сутності поняття капітал, ми уточнюємо, що капітал підприємства – це вартість активів підприємства у формі грошових коштів та інших матеріальних та нематеріальних активів, що залучаються його власниками в процес господарювання як інвестиційний ресурс та фактор виробництва за допомогою власних та позикових джерел фінансування, з метою здійснення своєї діяльності та отримання доходу; функціонування яких в системі господарювання базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

Дослідження суті капіталу підприємства тісно пов'язане з проблемою його структури та складу. Зазначимо, що в процесі дослідження ми визначили, що капітал, який залучається підприємством для здійснення господарської діяльності, характеризується не тільки своєю

багатогранною сутністю, але й різноманітністю форм, у яких він виражається. Оскільки об'єктом нашого дослідження є позиковий капітал, тому зупинимось на класифікаційній ознаці, яка визначає капітал за приналежністю до підприємства, в якій виділяються наступні види: власний та позиковий капітал, який виступає істотним джерелом фінансування діяльності підприємства, оскільки не кожен виробник може володіти капіталом – у вигляді грошей або інших активів – в такій кількості, яка б дала йому можливість вести свою господарську

діяльність та отримувати прибуток. В такому випадку, з точки зору інтересів господарювання, поповнити свій капітал можна за допомогою капіталу, взятого у позик.

Вивчення суперечливого для бухгалтерського обліку поняття, як "позиковий капітал", спричиняє значну кількість різних поглядів, що підкреслює складність і багатогранність його суті як прояву суспільно-економічних відносин.

Погляди науковців на визначення поняття "позиковий капітал" наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Тракткування поняття "позиковий капітал" та "позичковий капітал" в літературних джерелах*

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
Довідникова література		
1	Амуржуев О.В. и др. [24, с. 187]	Засоби позикові – грошові засоби, що не належать підприємству, але що тимчасово знаходяться в його розпорядженні і використовуювані нарівні з його власними
2	Багрий П.І., Дорогунцов С.І. [6, с. 422]	Позичковий капітал – грошовий капітал, який його власник надає на певний час іншим капіталістам за певну плату у вигляді процента
3	Белик Ю.А. та ін. [11, 79]	Позиковий капітал – грошовий капітал (позики), отриманий для тимчасового користування підприємством або іншою первинною ланкою народного господарства в Державному банку або спеціалізованому банку
4	Благодатин А.А., Лазовский Л.Ш., Райзберг Б.А. [30, с. 241]	Позиковий капітал – грошовий капітал, який надається у вигляді позики на умовах поверненості з виплатою позикового відсотку
5	Бланк І.А. [2, с. 84]	Позиковий капітал – залучені для фінансування розвитку підприємства на основі повернення грошові кошти та інше майно
6	Экономический словарь [34]	Капітал позиковий – додаткові грошові кошти, отримані за рахунок банківського кредиту, емісії цінних паперів, переоцінки матеріальних довгострокових активів.
7	Заєць О.В., Жтний П.Є., Кудрявцев В.І. [7, с. 119]	Позиковий капітал – частина капіталу юридичної особи, яка не належить йому на правах власності, а залучена в обіг на основі позики – отриманого банківського чи комерційного кредиту або випуску цінних паперів
8	Козлов Г.А., Первущин С.П. [10, с. 320]	Позиковий капітал – грошовий капітал, що надається власниками в позик на певний час іншим власникам за певну винагороду у формі відсотка
9	Матвеева В.М. [18, с. 67]	Позиковий капітал – капітал компанії, отриманий в результаті випуску нею облігацій
10	Мочерний С.В. [5, с. 256]	Позичковий капітал – грошовий капітал, власник якого (кредитор) надає його іншим особам на певний термін у користування за заздалегідь обумовлену плату у вигляді процента
11	Сигел Дж., Шим Дж. [23, с. 103]	Позиковий капітал – отримання коштів за рахунок продажу облігацій, векселів чи закладних або прямих позик в фінансових установах
12	Словник законодавчих термінів [25]	Капітал позиковий – грошовий капітал, що надається в позик на умовах повернення і плати у формі процентів.
13	Уолл Н., Маркузе Я., Лайнс Д., Мартин Б. [28, с. 124]	Позиковий капітал – засоби середньострокового та довгострокового фінансування, які отримані за рахунок банківських кредитів чи від тримачів боргових зобов'язань
Навчальна та наукова література		
14	Бланк І.А. [1, с. 60]	Позиковий капітал характеризує кошти або інші майнові цінності, що залучають для фінансування розвитку підприємства, на поворотній основ
15	Гиляровская Л.Т. [33]	Позиковим капіталом є частина вартості майна організації, придбаного в рахунок зобов'язання повернути постачальникові, банку, іншому кредиторів грошей або цінності, еквівалентні вартості такого майна.
16	Крамаренко, Г. О. [9, с. 157]	Позиковий капітал як "... капітал банків і інших організацій, використовуваний підприємствами в грошовому обороті на умовах кредитного договору"
17	Крестин М.А. [12]	Позиковий капітал – це частина капіталу організації, що є одним із джерел фінансування її діяльності й утворена на умовах зворотності, терміновості, платності.
18	Наумова Н.В., Герасимов Б.И., Пархоменко Л.В. [19, с. 8]	"...позиковий капітал являє собою вартість, інвестовану в грошові кошти або інші цінності, що залучаються на основі їх повернення з метою фінансового розвитку підприємства"
19	Пересада А.А. [20, с. 363]	Позичковий капітал – грошові кошти, що передаються у борг на умовах поверненості та платності. Позичковий капітал надає підприємству кредитор у тимчасове користування з метою отримання позичкового відсотку
20	Поддєрьогін А.М. [29, с.229]	Позичковий капітал – кошти, які залучаються для фінансування господарської діяльності підприємства на принципах строковості, платності, поверненості. (с. 229)
21	Сафронов Н.А. [22]	Позиковий капітал – це капітал, що залучається підприємством з боку у виді кредитів, фінансової допомоги, сум, отриманих під заставу, й інших зовнішніх джерел на конкретний термін, на визначених умовах під які-небудь гарантії.
22	Федоренко В.Г., Захожай В.Б. [26]	Позичковий капітал – фінансовий капітал, що є вищою формою розвитку капіталу

*Джерело: власна розробка автора

Наведені дані дозволяють визначити, що серед науковців немає єдиного підходу до визначення даного поняття. Визначення "позикового капіталу" носить досить загальний характер. Відсутність чіткого визначення даного поняття пов'язано з невизначеністю ними самого поняття "капітал".

Перш ніж узагальнити дані твердження та запропонувати авторське визначення "позикового капіталу" можемо стверджувати, що при визначенні сутності позикового капіталу одним з проблемних питань є підходи до його назви. Зокрема, суперечності полягають у змістовному наповненні понять "позика" та "позичка". Оскільки в економічній літературі немає єдиного погляду на те, який термін використовувати, характеризує позичений капітал. Існує декілька думок з цього приводу.

Зокрема, ряд вчених вважає, що це одне і те ж саме поняття, інші відокремлюють ці поняття одне від одного.

Отже, з метою вирішення цієї суперечності звернемося до попередніх наших досліджень даного проблемного питання.

Проаналізувавши дані твердження ми визначили, що при трактуванні понять "позика" та "позичка" [12, с. 179]. Вступереч точного змісту поняття "позичка" у ряді літературних джерел термін уживається як синонім позики, кредиту. Дана проблема носить лінгвістичний характер та недостатнє знання законодавства. Зазначимо, що в Цивільному кодексі України у обігу є два майже однакових за звучанням і написанням терміни – "позика" і "позичка". Але зміст цих термінів хоча й має

спільні риси, та по своїй суті вони означають зовсім різні речі. За договором позики одна сторона передає у власність іншій стороні гроші або інші речі, визначені родовими ознаками, а остання зобов'язується повернути першій стороні цю суму грошей або цю кількість речей цього ж роду та цієї якості. За договором позички одна сторона безоплатно передає іншій стороні речі для користування протягом встановленого строку. Тобто, позика є відносинами, схожими до кредитування, а позичка – до оренди. Отже, це явища відмінні, лише з

деякими спільностями. Інша ситуація виникає, коли ці терміни звучать російською, і "позика" – це "заем", а "позичка" – "ссуда". При використанні термінів "заем" і "ссуда" кожний з термінів означає різні правовідносини.

Отже, звернувшись до чинної нормативно-правової бази ми відзначили, що сутність позики є ширшою. Оскільки вона включає в себе надання як грошових коштів так і інших речей на умовах поверненості, платності або безоплатності. Взаємозалежність між позикою та позичкою схематично можна зобразити на рис. 1.

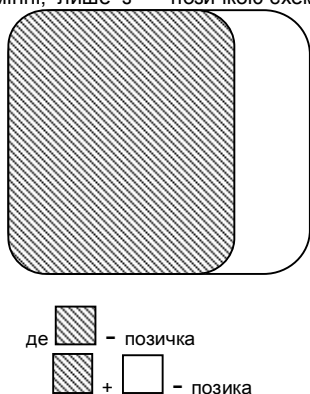

Рис. 1. Взаємозалежність між позикою і позичкою*

*Джерело: власна розробка автора

У зв'язку з цим, з метою уникнення плутанини, вважаємо за доцільне використовувати термін "позика". Причому така, яка надається на умовах платності. Оскільки вважаємо, що будь-яка особа (підприємство, держава, інвестор тощо), яка надає гроші або інші матеріальні цінності у позикове користування бажає отримати дохід (відсоток) від проведення даної операції.

Виходячи з вищесказаного, визначаємо позикку для цілей бухгалтерського обліку як надання позичених активів (грошових коштів та інших матеріальних цінностей), згідно з договором позики, однією фізичною або юридичною особою іншим фізичним або юридичним особам на умовах терміновості, поверненості і за певну плату (відсоток) [12, с. 179]. Виходячи з вищевизначеного, вважаємо за доцільне використовувати в подальших дослідженнях поняття "позиковий капітал".

З метою визначення та обґрунтування поняття "позиковий капітал", необхідно, перш за все, розглянути сутність капіталу підприємства та на її основі охарактеризувати позиковий капітал.

На основі критичного аналізу різних підходів вчених О.О Суярової [33, с. 212], Т.В Кузнецової [18, с. 41], К.Маркса [22], І.В Замули, С.Ф Легенчука, Т.В Давидюк [8], К.Ю Циганкова [37], Ю.А Масюк., І.В Олександренко, К.Р Макконелл, С.Л Брю [21], П. Самуельсон, Нордхаус В [26]., Лексис В [19] до визначення природи капіталу можемо згрупувати основні підходи до характеристики його сутності наступним чином та виділити ознаки позикового капіталу (табл. 3).

Таблиця 3. Характеристика капіталу підприємства

№ з/п	Характеристика капіталу підприємства	Обґрунтування характеристики капіталу підприємства	Обґрунтування характеристики позикового капіталу підприємства
1	2	3	4
1	Теоретичний: основний фактор виробництва	Капітал відноситься до одного з чотирьох факторів виробництва. У системі факторів виробництва капіталу належить важлива роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс	Позиковий капітал виступає у якості фактору виробництва, оскільки він є частиною капіталу підприємства. Крім того, з його допомогою можна залучити додаткові активи для розширення виробничої діяльності.
2	Підприємницький аспект: фінансові ресурси підприємства, які забезпечують дохід	Капітал в результаті використання забезпечує формування доходів підприємства	Використання позикового капіталу призводить до розширення діяльності та збільшення виробничих потужностей Крім того, після сплати відсотків, частина капіталу залишається у розпорядженні позичальника-підприємця у вигляді підприємницького доходу
3	Управлінський аспект: головне джерело формування добробуту його власників	Капітал забезпечує необхідний рівень добробуту його власників як у поточному, так і в майбутньому періодах.	Позиковий капітал характеризується тим, що він застосовується у виробництві не тим підприємством, чю власність представляє та для кого є джерелом добробуту. Тому кредитор як власник капіталу отримує за це частину прибутку у вигляді позикового проценту.
4	Економічний аспект: головний вимір ринкової вартості підприємства	Головним показником даної ознаки є власний капітал підприємства, який визначає обсяг його чистих активів.	Обсяг власного капіталу використовуваного підприємством характеризує потенціал залучення підприємством позикового капіталу, який забезпечує отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими, факторами, формується база оцінки ринкової вартості підприємства
5	Фінансовий аспект: гроші	Гроші виступають не тільки як загальний еквівалент, а як форма суспільного багатства та абсолютний ліквідний засіб. Саме ці характеристики сприяють перетворенню грошей у капітал	Позиковий капітал – це капітал, що реалізує себе як товар (об'єкт купівлі-продажу). Об'єктом купівлі-продажу є самі гроші, однак не гроші як товар, а гроші як капітал. Кредитор передає позичальникові не просто гроші, а гроші як капітал; він передає вартість, що в процесі свого функціонального використання не лише зберігає себе, а й зростаючи у своїх розмірах приносить прибуток.

Продовження табл. 3

1	2	3	4
6	Аналітичний аспект: динаміка капіталу підприємства є показником рівня ефективності його господарської діяльності	Результати в будь-якій сфері бізнесу залежать від наявності та ефективності використання капіталу. Основними джерелами інформації для аналізу формування та використання капіталу підприємства є бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, інша звітність, дані первинного та аналітичного обліку, які деталізують та розшифровують окремі статті балансу	Власний капітал є основою самостійності та незалежності підприємства. Проте він обмежений в розмірах. Тому, підприємства залучають позиковий капітал. Якщо активи підприємства будуть сформовані в більшій мірі за рахунок позик, то його фінансовий стан буде нестійким. Буде залежність від позикового відсотку, кон'юнктури фінансового ринку та зростання при цьому ризику зниження платоспроможності підприємства. Від того, наскільки буде оптимальним співвідношення між власним та позиковим капіталом залежить фінансове становище підприємства.
7	Інвестиційний аспект: джерело формування інвестиційних вкладень	Капітал є джерелом інвестиційного розвитку та джерелом фінансування інвестиційних проєктів	В результаті недостатності власного капіталу для фінансування інвестиційної діяльності, використовується позиковий капітал, як додаткове джерело інвестиційних ресурсів
8	Філософський аспект: абсолютна форма багатства	Капітал, як абсолютна форма багатства визначає сукупність всіх благ, що знаходяться у розпорядженні їх власника	Гроші, як позиковий капітал одержують додаткову корисність: здатність давати прибуток власнику у вигляді позикового відсотку, тобто зростати за вартістю.
9	Бухгалтерський аспект: грошова вартість, відображена на рахунках підприємства	Класифікації господарських засобів (за складом і розміщенням господарських засобів та за джерелами їх формування) характеризують майновий стан підприємства	Так як кожен вид засобів має певне джерело утворення, загальні підсумки класифікації господарських засобів за складом розміщення та джерелами формування повинні бути рівні між собою. Ця рівність служить основою для складання бухгалтерського балансу. Крім того, класифікація господарських засобів та їх джерел визначає організацію системи поточного бухгалтерського обліку і характер одержуваної інформації про стан і рух капіталу підприємства та складання звітності

Виділення даних ознак найповніше характеризує сутність капіталу підприємства. Відповідно до названих ознак можна сформулювати функції, які виконує капітал підприємства та, відповідно, позиковий капітал. Функції капіталу обґрунтовують роль капіталу та визначають його

значення для соціально-економічного розвитку. Крім того, виділення функцій капіталу забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень, щодо управління позиковим капіталом. Функції капіталу можемо згрупувати в таблицю 4.

Таблиця 4. Характеристика функцій капіталу підприємства*

№ з/п	Характеристика функцій капіталу підприємства	Значення функцій капіталу підприємства	Значення функцій позикового капіталу підприємства
1	Захисна	Наявність капіталу дозволяє створювати додаткові резерви на підприємстві	Позиковий капітал як частина капіталу підприємства виступає одним з джерел фінансування резервів підприємства
2	Виробнича	Капітал обумовлює грошове забезпечення безперервності виробничих процесів	Використання позикового капіталу призводить до розширення виробничої діяльності підприємства
3	Оперативна	Капітал у грошовій формі дозволяє спрямовувати ресурси на придбання необхідних активів	Позиковий капітал характеризується тим, що він застосовується у виробництві не тим підприємством, чия власність представляє та для кого є джерелом добробуту. Тому кредитор як власник капіталу отримує за це частину прибутку у вигляді позикового проценту.
4	Регулююча	Оцінюючи капітал фірми визначається фінансовий стан підприємства	Власний капітал підприємства характеризує обсяг залучення підприємством позикового капіталу. Співвідношення між ними дозволяє визначити фінансово-економічний стан підприємства
5	Інвестиційна	Капітал виступає джерелом інвестиційних ресурсів підприємства	Позиковий капітал є одним з основних видів джерел фінансування інвестиційних проєктів та інвестиційної діяльності підприємств
6	Соціальна	Капітал підприємства виступає джерелом соціально-економічного розвитку суспільства	Позиковий капітал може сприяти підвищенню якості управління та інституційному розвитку. Оскільки якісне управління даним видом капіталу з боку інститутів та органів управління підприємством сприятиме зниженню ризиків для інвесторів та партнерів

*Джерело: власна розробка автора

Отже, виходячи із проведеного аналізу та наведених характеристик в своїй праці будемо використовувати термін "позиковий капітал". Та зазначимо, що вищевикладене дозволяє сформулювати позицію, що для потреб бухгалтерського обліку позиковий капітал необхідно визначити як частину капіталу підприємства, що є одним з джерел фінансування його діяльності, накопичений шляхом укладання договору позики, та формується у вигляді грошових коштів, емісії цінних паперів та залучення інших матеріальних активів в діяльність підприємства на основі терміновості, поверненості та платності, який використовуються для здійснення господарської діяльності та отримання прибутку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначене дає можливість зрозуміти виробничий характер та бухгалтерську природу позикового капіталу. До нього не слід підходити з окремої точки зору; виробничий

характер позикового капіталу полягає не в тому, що він дає можливість отримувати відсотки чи інший дохід; позиковий капітал є виробничим, оскільки він здійснює цільовий, підвищуючий продуктивність розподіл капіталу як такого між окремими підприємствами.

Провівши аналіз літературних джерел щодо позиції науковців, про характеристику сутності поняття капітал, ми уточнюємо, що капітал підприємства – це вартість активів підприємства у формі грошових коштів та інших матеріальних та нематеріальних активів, що залучається його власниками в процес господарювання як інвестиційний ресурс та фактор виробництва за допомогою власних та позичених джерел фінансування, з метою здійснення своєї діяльності та отримання доходу, функціонування яких в системі господарювання базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

Структура капіталу, що використовується підприємством, визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної діяльності, активно впливає на кінцеві результати його діяльності. Вона впливає на коефіцієнт рентабельності активів та власного капіталу, визначає систему коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності та у результаті, формує співвідношення дохідності та ризику в процесі розвитку підприємства.

Капітал підприємства, зазвичай, поділяється на власний та позиковий. Провівши аналіз характеристика капіталу та на його основі сформувавши характеристику позикового капіталу, ми визначаємо, що для потреб бухгалтерського обліку позиковий капітал необхідно визначати як частину капіталу підприємства, що є одним з джерел фінансування його діяльності, накопичений шляхом укладання договору позики, та формується у вигляді грошових коштів, емісії цінних паперів та залучення інших матеріальних активів в діяльність підприємства на основі терміновості, поверненості та платності, який використовуються для здійснення господарської діяльності та отримання прибутку.

Подальшим етапом наших досліджень буде детальна класифікація складових позикового капіталу та розробка методики їх бухгалтерського обліку.

Список використаної літератури:

1. *Бланк И.А.* Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2000. – 512 с.
2. *Бочаров В.В.* Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. – СПб.: Питер, 2004. – 592 с.
3. *Бровкова О.Г.* Управление формированиям та використанням капіталу. / О.Г. Бровкова, О.В. Мартиненко / Труды Одесского политехнического университета. Выпуск 1. – 2002 / [Электронный ресурс] – Режим доступа www.library.ospu.odessa.ua/.../7_8.htm.
4. *Бугрова С.М.* Финансовый менеджмент: учебное пособие / С.М. Бугрова, Н.М. Гук; Кемеровский технологический институт пищевой промышленности. – Кемерово, 2008. – 177 с.
5. *Величко В.В.* Економіка підприємства: конспект лекцій / В.В. Величко – Харків: ХНАМГ, 2004. – 114 с.;
6. *Словарь-справочник финансового менеджера* / [авт.-сост. Бланк И.А.]. – К.: "Ника-Центр", 1998. – 480 с.
7. *Бухгалтерський словник* / [ред.-упоряд. проф. Бутинця Ф.Ф.]. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с.
8. *Давидюк Т.В.* Екологічний, інтелектуальний та людський капітал в теорії бухгалтерського обліку [Текст]: монографія / Т.В. Давидюк, І.В. Замула, С.Ф. Легенчук; під заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 480 с.
9. *Економічна енциклопедія* / [ред.-упоряд. С.В. Мочерний]. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.;
10. *Економічний словник* / [ред.-упоряд. Багрії П.І., та ін.]. – К., 1973. – 621 с.
11. *Заєць О.В.* Інструментарій банківської справи: навчальний посібник. / О.В. Заєць, П.Є. Жтний, В.І. Кудряцев. – Луганськ: СНУ, 2000. – 325 с.
12. *Зеленіна О.О.* Сутність інвестицій та позичених коштів узгодження термінології стаття // Вісник Житомирського державного технологічного університету / О.О. Зеленіна / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – № 2(48). – 244 с. – С. 179–185.;
13. *Кадерова Н.Н.* Корпоративне финансы: учебное пособие / Н.Н. Кадерова. – Алматы – Экономика, 2008. – 376 с.
14. *Крамаренко Г.О.* Финансовий аналіз: підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: Центр навч. л-ри, 2008. – 392 с.;
15. *Краткий экономический словарь* / [ред.-упоряд. Козлова Г.А., и др.]. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1958. – 391 с.
16. *Краткий экономический словарь* / [ред.-упоряд. Белика Ю.А. и др.]. – М.: Политиздат, 1987. – 399 с.
17. *Крестин М.А.* Реформирование учета и анализ заемного капитала в хлебопекарных организациях / М.А. Крестин / 08.00.12 – бухгалтерский учет, статистика автореф. на здоб к.е.н. Самарский государственный экономический университет

18. *Кузнецова Т.В.* Дефініція поняття "капітал" у системі поглядів різних економічних шкіл / Т.В. Кузнецова // Вісник міжнародного слов'янського університету. Серія економ. науки – 2005. – № 1-2. – С.41-43.
19. *Лексис В.* Кредит и банки. / В. Лексис – М.: Перспектива, 1994. – 120 с.
20. *Ляшенко Г.П.* Управление капиталом предприятия: [навч. посібник для студ. вищих навч. закл] / Г.П. Лексис. – Державна податкова адміністрація України; Академія держ. податкової служби України. – Ірпін Академія ДПС України, 2001.;
21. *Макконелл К.Р.* Экономикс./К.Р. Макконелл, С.Л. Брю – М.: Туран, 1996.;
22. *Маркс К.* Капитал. / Маркс К., Энгельс Ф. [соч. Т. 23] – М "Политиздат", 1984.;
23. *Международный бухгалтерский учет. GAAP и IAS.* Справочник бухгалтера от А до Я / [сост. Матвеева В.М.]. – М.: "Дело и сервис", 1998. – 192 с.;
24. *Наумова Н.В.* Эффективное управление капиталом и источниками его покрытия на промышленных предприятиях региона: монография / Н.В. Наумова, Б.И. Герасимов, Л.В. Пархоменко. – Тамбов: ТГТУ, 2004. – 104 с.
25. *Пересада А.А.* Управление инвестиционным процессом. / А.А. Пересада – К.: Лібра, 2002. – 476 с.;
26. *Самуэльсон П.А.* Экономика: учеб. пособие: Пер. с англ. – 15-е изд. / [под ред. Л.С. Тарасевича, А.И. Леусского – М.: Бином: КноРус 1997г. 799 с.
27. *Сафронов Н.А.* Экономика предприятия Учебник / [под ред. проф. Н.А. Сафронова], М.: "Юристъ", 1998 – 584 с.
28. *Словарь бухгалтерских терминов:* [сост. Сигел Дж., Шим Дж.] / пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2001. – VIII, 408 с.;
29. *Словарь делового человека* [сост. Амуржуев О.В., Болвачев А.И., Гребнев Е.Т. и др.] / под науч. ред. О.В. Амуржуева. – М.: "Экономика", 1992. – 236 с.
30. *Словник законодавчих термінів Центральної спілки споживчих товариств України 28.07.2006* методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу до слов.: [http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.21118.0.](http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.21118.0;);
31. *Современный экономический словарь* [сост. Райзберг Б.А., Лозовский Л.М., Стародубцев Е.Б.] – 2-е изд., исправ. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 479 с.;
32. *Страховый та інвестиційний менеджмент: підручник* / [під керівн. і наук. ред. В.Г. Федоренка, В.Б. Захожая та ін.]. – К.: МАУП, 2002. – 344 с.: іл. – Бібліогр. в кінці розд.
33. *Суярова О.О.* Узагальнення існуючого досвіду класифікації капіталу // Вісник Сум ДУ / О.О. Суярова/ Серія Економіка, № 2, 2009. – с. 211-219.
34. *Уолл Н.* Экономика и бизнес. А-Я: Словарь-справочник / Н.Уолл, Я. Маркузе, Д. Лайнс, Б. Мартин / [Пер. с англ. К.С. Ткаченко]. – М.: ФАИР-Пресс, 1999. – 624 с.
35. *Финансовый менеджмент: підручник* [Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін]. – К.: КНЕУ, 2005. – 535с.;
36. *Финансовый словарь* / [сост. Благодатин А.А. и др.] – М.: ИНФРА-М, 2006. – VI, 378 с.
37. *Цыганков К.Ю.* Теория и методология бухгалтерского учёта капитала / К.Ю. Цыганков / Специальность 08.00.12 – "Бухгалтерский учёт, статистика": дисс. на соискание учёной степени доктора экономических наук. – Новосибирск – 2009. – С. 89.
38. *Шевчук Н.* Капітал підприємства: формування та ефективність функціонування // Ринок цінних паперів України / Н. Шевчук. – 2004. – №5-6. – С. 39-44.
39. *Экономический анализ: учебник для вузов* / [Под. ред. Л.Т. Гиляровой]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 527 с.;
40. *Экономический словарь* [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://abc.informbureau.com/html/eaieoae_caaiue.html.

ЗЕЛЕНІНА Олена Олександрівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку і контролю інвестиційно-позикових коштів